

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2021.1\(35\).246719](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2021.1(35).246719)

УДК 1(091)477

Роман Галуйко

САМОТНІСТЬ І ВІДЧАЙ ЛЮДИНИ В НОВЕЛАХ
ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Розглядаються проблеми самотності й відчаю в новелах Василя Стефаника. Майстер виділяє два види самотності: самотність як відчай людини, приреченої на вибір у байдужому світі, і самотність старих батьків, покинутих дітьми живими, чи загиблими. Страждання самотніх людей, їх відчай і розпач змушують замислитись над призначенням людини, над вибором її існування і в сучасному світі.

Ключові слова: Стефаник, екзистенційні проблеми, вибір, самотність, відчай, байдужість.

Самотність людини ніколи не переставала бути актуальною екзистенційною проблемою, а нині вона особливо цікавить як мислителів, так і пересічних громадян. У період карантину, коли не можна обійняти друзів та родину, люди рятуються від самотності різними засобами. Наприклад, Ізраїльське управління природою та парками намагається допомогти людям подолати почуття відчуженості й відстороненості, рекомендує вийти на природу й обійняти дерево, висловити свою любов. Такі повідомлення ширяться в соціальних мережах, отже, людина потребує контактів, прагне доторкнення, обіймів, спілкування. Вона – істота суспільна, довго в самотності жити не може.

Самотність і відчуження як екзистенційна проблема особливо актуальна в наш час, цікавила українських митців і філософів завжди. Багато прикладів виокремлення цієї проблеми і порад щодо її вирішення можна знайти в українській літературі.

Про екзистенційний характер української літератури написано багато, зокрема, про літературу початку ХХ ст., періоду «Розстріляного Відродження». Мав рацію й Дмитро Чижевський – перший історик української філософії, коли ствердив, що в Україні не було філософів-професіоналів, які би розглядали загальнофілософські проблеми, окрім хіба що Григорія Сковороди, але філософські проблеми людини так чи інакше зачіпали й пробували вирішувати усі українські митці, особливо майстри літератури.

Василь Стефаник увійшов в українську літературу наприкінці ХІХ ст., коли митці шукали нових художніх форм та естетичних символів для виразу глибоких людських переживань. Коли він у лютому 1892 року надіслав до «Літературно-наукового вісника» кілька своїх новел, то з відповіді редакції,

головним у якій був Іван Франко, дізнався, що «він, Стефаник, виявляє «знамениту обсервацію», але творам його «потрібне ще оброблення, угруповання сцен і моментів», відзначалася також «завелика скупість на слова: багато має читач дорозумітися». Стефаник не погодився з такою оцінкою, заявивши, що «новели своєю формою «не кривдять естетики і штуки», а «естетичні заокруглення» існують в літературі для того, щоб «запліснявілому мозкові не дати ніякої роботи» [Льницький 1995: 8]. Очевидно, що він мав на увазі, насамперед, філософську глибину художніх творів, коли автор змушує читача осмислювати порушені проблеми, дошукуватися глибинних причин явищ і фактів. Саме такими є новели майстра.

Цей здогад підтвердила Михайлина Коцюбинська у рецензії на книгу канадської літературознавиці Олександри Черненко «Експресіонізм у творчості Василя Стефаника» (1989). Погодившись із твердженням дослідниці, що у творах Василя Стефаника знаходимо наближення до глибини засад людського існування, все ж зауважує, що людина в Стефаника «не є жадною мірою типовим образом українського селянина, натомість зображення людини взагалі» чи те, що «завданням оповідання «Злодій» не було обговорення соціальної проблеми злочинства по селах, ані представлення жорстокості селян, а висвітлення істотної ролі свідомості в житті людини», вона переконана, що «не можна легковажити тим соціальним тлом, що здебільшого є першоосновою конфлікту, його зерном, підґрунтям, воно не пасивне, не нейтральне, значною мірою визначає і дію, і реакцію героїв, і мотивацію вчинків» [Коцюбинська 1992: 57–58]. Отже наголошено, що переживання людини у названій новелі пов'язане з соціальними умовами, митець повертає увагу до філософської проблеми «людина-світ». Про глибину відтворення Василем Стефаником таких переживань висловився чітко Іван Франко у статті «Старе й нове в сучасній українській літературі» (1904), наголосивши, що в його творі (мова йде про новелу «Злодій» – Р. Г.) – «окрема організація душі», що він уміє ов'язати нас «чародійною атмосферою своїх настроїв» і тримати «у тім гіпнотичнім стані», доки хоче» [Льницький 1995: 8–9].

Василь Стефаник відомий в українській духовній культурі як майстер новели – короткого оповідання, де розглядаються певні проблеми окремої людини, загубленої у велелюдному світі й полишеної сам-на-сам зі своїм горем, чи радістю, що спонукає її приймати рішення й брати на себе відповідальність за свій вибір. Переважно митець зосереджує увагу на самотності людини, що часто породжує відчай і розгубленість, людина стає жертвою обставин, які не в змозі опанувати інакше, як через обрання крайнього шляху.

Метою статті є характеристика екзистенційних проблем людини, насамперед самотності, розпачі й відчаю у кількох новелах українського майстра.

Митець добре знав українське село, його побут, звичаї, стосунки між людьми, їхні проблеми і способи їх вирішення. У його часи (кінець XIX – початок XX ст.) село ще жило за своїм звичаєвим правом, але вже відчувалося поступове порушення звичаїв громади, колективної відповідальності за долю кожного її члена, поглиблювалося відчуження й почуття відчаю, розгубленості й покинутості. Село, громада спокійно могла спостерігати за тим, як поступово занепадає колись побудоване дідом міцне господарство Антона – героя новели «Синя книжечка». Не велося йому з художеством, не пощастило й у сім'ї: померла дружина, за нею двоє синів. Господар залишився наодинці зі своїм горем, і у відчаї пропив усе – худобу, поле, навіть хату. Читач застає Антона у полі за селом, п'яного з синьою книжечкою в руках, яку він «демонструє» селу. Цей документ видав йому вїт села як вільній, позбавленій власності й будь-яких засобів до існування, людині, що повинна собі шукати службу, найматися до когось на роботу, щоб прогодуватися.

У цій короткій новелі «Синя книжечка» – сповідь, крик душі колись заможного селянина-господаря, якому не пощастило, який у відчаї пропиває все господарство. Антін у розпуці «випиває душу», ніби прощаючись з минулим життям, зі своїм селом. Його п'яна бравада скоро переходить у розпачливий самоаналіз, де проступає туга, скорбота, розпука й безнадія, глибокий відчай – колишній господар відчуває, як його не відпускає у світ рідна хата, плачуть за ним вікна, тримає призьба, навіть зачіпає рідний поріг. Та всім селянам байдуже до його горя, тільки вїтова жінка винесла потайки від чоловіка шматок хліба на дорогу, і цей вчинок глибоко зворушує Антона. Немає співчуття у рідній громаді, з душевним болем і розпачем покидає він рідне село: «Аді, в пазусі маю сину книжечку. Оце моя хата, і моє поле, і мої городи. Іду собі з нев на край світа. Книжечка від цісаря, усюда маю двері втворені. Усюда» [Стефанік 1949: 14]. Ці слова звучать як крик відчаю, як докір селу й громаді, адже саме селянська община повинна взяти на себе відповідальність за долю кожного свого громадянина. Усім байдуже – це гірко відчувати Антонові, болить його душа, не може він так просто покинути рідне село, де прожита велика частина життя. Сповненими відчаю й розпуки словами свого героя автор новели промовляє ніби до всіх нас – погляньмо довкола, поміркуймо над тим, що діється поряд з нашим двором, нашою квартирою, як живеться нашому найближчому чи то сусідові, чи товаришеві, чи колезі, не кажучи вже про дітей, батьків – рідних і близьких людей. Не дозволяють зробити це нагальні справи, а ще

гаджети, телефони, серіали – ніколи поспілкуватися, розпитати про справи, про здоров'я, про турботи, щоб хоча словом розрадити й допомогти.

Непідробний біль за долю самотньої в цьому світі людини відчувається у відомій новелі «Новина». Багатьом її сюжет відомий ще зі школи: Гриць залишився вдівцем з двома маленькими дочками. Після тяжкої праці в полі щовечора в хаті його зустрічають з печі дві пари голодних очей. Одного разу він не витримав – узяв меншу дворічну донечку на руки, а другу, п'ятирічну, за руку і повів до ріки. Меншу відразу кинув у воду, а старша відпросилася, мовляв, не топіть мене, тату, я піду в найми. Гриць дав їй палку, щоб оборонятися від собак, і пішов у поліцію заявити про свій злочин. Він ще попередив дочку, що їй було б краще, коли б він її втопив. Змальована автором новели моторошна картина навіває тяжкі роздуми: Гриць живе у селі, де народився. Там, безперечно, мешкають його родичі, куми, свати тощо, зрештою – і близькі сусіди, які не могли не знати про його ситуацію. У новелі згадано, що ніхто не цікавився ним, а найближчі сусіди розповідали, що він цілу зиму «майже не палив у хаті, а зимував разом з дівчатами на печі». Не кожен у селі так бідував, як герой новели. Але всім байдуже – вони зайняті своїми справами, у них – свої клопоти. Ніхто не поцікавився ситуацією в сім'ї вдівця з двома малими дітьми, не поділився шматком хліба, чи картоплиною, і він у відчаї зробив страшний вибір: «Скажу панам, що не було ніякої ради: ані їсти що, ані в хаті затопити, ані віпрати, ані голову змити, ані ніц. Я си кари приймаю? бо-м завинив, та й на шибеницу!» [Стефанік 1949: 54]. У кожного, хто прочитає новелу, може виникнути запитання: чи увчинку Гриця є тільки його провина? Чи не повинна громада взяти на себе відповідальність за цей злочин? Самотність Гриця, відстороненість і байдужість людей призвели до моторошного вчинку батька, який у відчаї навіть не усвідомив до кінця ним вчинене. Про це свідчить і факт, що ступивши у воду, щоб перейти ріку, він «задеревів» від її холоду, перехрестився й пішов до мосту, через який вела дорога до міста, у поліцію. Байдуже кілька років спостерігала громада за нужденним існуванням Гриця Летючого, не помічаючи його глибокого відчаю, і заговорили люди тільки тоді, коли він утопив свою дівчинку. На жаль, донині мало що змінилося у світі людей.

Тут принагідно згадати особливість екзистенціалізму, яка стосується співвіднесеності екзистенції людини з іншою екзистенцією, що виражається в акті комунікації. Коли людина позбавлена уваги й розуміння інших, сутнісного зв'язку з ними, глибинного спілкування, вона почувається самотньою й нещасною. Кожна людина повинна прагнути (і насправді завжди прагне) до справжньої комунікації, до інтимного спілкування з Іншим. Людське існування тісно пов'язане не лише зі світом, а й з іншими людьми,

які розуміють і оцінюють її ситуацію. Людська екзистенція включає в себе і раціональний, і чуттєвий, і вольовий елементи, що легко продемонструвати в літературі – дійсність є надто багатогранною, суперечливою й динамічною, щоб її можна було запрограмувати, чи звести у певну систему. Село живе своїм життям, його цілісну систему може сколихнути тільки надзвичайна подія – тоді кожен повинен би замислитись над ситуацією і своєю в ній роллю.

Ствердженням наведеного може бути оповідання «Палій». Самотність, відчай і відчуженість людини, байдужість та нерозуміння з боку оточення пронизує кожну його сторінку. Майстер побутового реалізму Василь Стефаник переконує, що кожен персонаж у цьому сюжеті по-своєму нещасливий і самотній. Багач Андрій Курочка у ненаситній жадобі наживи не знаходить розуміння й співчуття навіть у рідних дітей, яких змушує тяжко працювати за шматок хліба, наче наймитів. Головний герой новели старий Федір все життя гарував на багатство Андрія, втратив силу й здоров'я на його дворі, а тепер змушений випрошувати копійчину на нагальні життєві потреби, хоча б зимове взуття. Оточує його «чорна жура, що голосила по вуглах хати і дивилася на него сивавим, немилосердним оком» [Стефаник 1949: 125]. Федір змолоду зазнав багато горя, покинувши рідне село в ранній юності, «може мав шіснайцять літ», його вигнав на заробітки до міста чоловік сестри, дорікаючи шматком хліба – «він мене б'є, катує, їсти не дає», а покидав рідне село у відчай: «Коби хто прийшов і сказав одно слово, та й вернув би ся, ой, тото вернув би ся!» [Стефаник, 1949: 126]. Самотнім був Федір і в місті, хоча й працював з товаришами, «гуляв» з ними у корчмі, але повернувся в село, найнявся до Курочки, оженився. Збудував маленьку хатину, «тріскав від роботи, від свої і чужої». Коло труни своєї дружини Федір признався, що не знаходив часу з нею погомоніти: «Люде, люде, я до неї ніколи слова не заговорив, я за роботом за ню забув та й за бесіду. Прости мині, Катеринко, приятелю мій добрий!» [Стефаник 1949: 129]. Пішли у найми його дочки, занастивши своє життя, та батько не міг нічому зарадити, тяжко працював і влітку, і взимку, поки цілком не втратив силу й здоров'я. Згадка про минуле, сповнене виснажливої праці на чужому дворі, ранило зболену душу Федора, він божеволіє від самотності й відстороненості. У відчай «темних, зимових ночей він голосно, на всю хату, говорив страшні речі. – Село вімерло шо до лаби, у тот бік не дивюся! Але власні слова переймали його боязно, він пітнів зі страху, і скакав з печі до віконця, аби переконатися, що в коршмі є світло» [Стефаник 1949: 131].

Старого, виснаженого працею Федора не приймали навіть плугатарі й погоничі – його найняли доглядати свиней, тому й спати він мусив окремо на купі соломи біля воріт, наче собака. Глибоко ображає Федора людська

байдужість: «А я лишився босий! Іду я до него у таку плюту: дай мині грейцір, най ноги вбую. А він мині каже: йди до жидів. Прийшов я до вас, а ви мині: марш! А куди ж я маю тепер іти? Карає бог, карают люде, караєте ви, а я кількі карі не годен вітримати!» [Стефаник 1949: 134]. У розпучі й відчай, ображений до глибини душі, самотній у своєму горі Федір підпалив стодолу багача Курочки, помстившись за всі знущання, за завдані собі і дітям кривди – за все своє знівечене життя. Це автор новели відобразив однією фразою: «Я чужого не хочу, лиш най моє вігорит!».

Своєрідним шедевром, який можна прирівняти до «Intermezzo» Михайла Коцюбинського, виглядає новела «Моє слово». Це сповідь самотньої людини у велелюдному світі, байдужому до долі кожного, розпачливий крик зболеної душі. Заглиблюючись у таємниці буття, автор новели узагальнює проблему відстороненості, покинутості людини, висловлюючи непідробний біль за її долю у світі – невинна дитина як «листочок білої берези на сміттю» опинилася «у наймленій хаті посеред брудних туловищ, сплєтених розпустою», а «новий і чорний світ «згірдно глядів на мене» [Стефаник 1949: 173]. Відірваний від рідної землі, від матері, ліричний герой не знаходить спокою й радості у новому світі, не розуміють його товариші, які погодилися з цим новим світом, вони тільки насміхаються над його тривогами й тугою. «Мої слова несказані, мій плач неоплаканий, мій сміх недосміяний! Лягли ви на мене, як лягає чорне камінне зломаного хреста на могилу в чужині!» [Стефаник 1949: 173] – так сприйняв новий світ ліричний герой, а товариші покинули його, не зрозумівши його туги за справжнім світом. Тому він вибудовує власний світ, як порадила йому колишньої матері, ствердивши, що «пани тебе не приймуть», тому «сам з собою будь». І герой «сотворює собі» свій власний світ: «Праворуч мене синє поле і чорні скиби, і білий плуг, і пісня, і піт солений. Ліворуч чорна машина, що з червоного рота прокльоном стогне. А в серці моїм мій світ шовком тканий, сріблом білим мережаний і перлами обкинений. У своїм царстві» [Стефаник 1949: 174]. Тільки у цьому світі йому комфортно, тільки тут він почувається вільним, і тільки тут живе, сподіваючись знайти щастя: «Сто раз розпускаю сили душі моєї, аби далекими світами відшукали мені щастя моє» [Стефаник 1949: 174].

У світі власної фантазії ліричний герой все розуміє, намагається вловити хоча б світлі спогади минулого, «по тихім ставу моєї минулими пливають неводи сердечних моїх бажань, аби вловити всі ясні хвилі життя мого. Але неводи рвуться і не годні нічого зловити» [Стефаник 1949: 176]. Сумний і розчарований він знає, що «сонця дійти я не годен», тому дрімає на хмарах, час від часу «студені хмари від моїх очий теплим дощем спускаються на землю», і він сам падає з висоти в долину. Але, загоївши крила, знову

здіймається до сонця, до щастя. Так людина, зазнавши краху своїх планів, знову й знову підіймається до боротьби, сподіваючись осягнути бажане, очікуючи щастя. Злети й падіння – це звичне людське життя. Автор новели переконує, що кожна людина відповідальна за свій вибір, вона не повинна нарікати на долю, а сама обирати свій шлях, будувати своє життя, не впадаючи у відчай. Вона самотня й приречена на боротьбу за своє щастя.

Вельми часто вдається Василь Стефаник до теми самотньої старості. Батьки тяжко працювали протягом всього життя, щоб виростити дітей, а ті зайняті своїми клопотами не знаходять часу поговорити зі старими, не те щоб потурбуватися про них. Так розпачає над власною долею самотня стара Тимчиха у новелі «Ангел», згадуючи свого газду, якого вона належно провела у кращий світ, а він їй напророчив після своєї смерті самотність і покинутість. Без господаря особливо тяжко – ніхто не радий старій, не зупиниться поговорити, розпитати, вона живе лише спогадами. Самотня мати може гордитися хіба тим, що все приготувала для себе до смерті – і одяг, і червоні чоботи, які купив чоловік, і гроші на свічки, дітям не буде зайвого клопоту при її спорядженні на той світ. Відчуваючи свою непотрібність дітям, стара мати готується до смерті як порятунку від самотності – втішає її тільки спогад про голого ангела, який веселитиме хату після її відходу у вічність: «Ой, розумремося, небоже, мене вже давно не буде, а ти все меш хату веселити. Хоть кілька буде знаку по бабі, що жила...» [Стефаник 1949: 43].

Подібна тема порушена в новелі «Сама саміська» – стара мати настільки ослабла, що не може навіть мух відганяти від себе, лежить на долівці самотня, поки діти на роботі. З відчаю від самотності їй ввижаються примари, чорти, немає сили навіть перехреститися, вона поривається встати, вдаряється головою об стіл і помирає. Тільки мухи радіють, бо вдосталь крові напилися, разносячи її по хаті. Моторошна картина конання самотньої матері при живих дітях навіне смуток, що втілює ідею вічного страждання людини. Цю новелу пронизує песимізм, темна «безодня життя», страшна порожнеча й туга, що супроводжує людину навіть в останні миті існування.

Зворушує читача й розповідь про те, як самотня вдова Романиха вкрала з-під церкви дошку, щоб затопити піч та зігрітися в своїй хатині (новела «Засідання»). Викликана на суд громади, мати скаржиться вийтові, що тепер тяжкою працею не може заробити на паливо, тоді як син її цілком забув: «Та я свому синові всю свою крішку дала, лиш собі один кут лишила, а навіть до мене раз на місяць не подивитися. Аби уйшов та: бісе, ци чорте, що ти дієш? Ні, та й ні!» [Стефаник 1949: 78]. Відрадно, що громада вирішує не карати самотню бабу, а осуджує й картає її сина, якого вона вигодувала й виростила.

Самотність батьків при живих дітях активно обговорює автор у багатьох новелах. Самотній після смерті дружини багатий власник Максим, герой новели «З міста йдучи», викликає симпатію. Згадують його селяни добрим словом – він їх завжди щедро пригощав, коли приходили колядували, а про його сина Тимофія вони не знаходять доброго слова, бо той «як дівався до маєтку, та й таке понаплітував, що ніхто тому кінця не найде. Банки, якіс векслі і всьика нужда. Пропадає на пни» [Стефаник 1949: 82–83]. Син жорстоко карає свою жінку, не знаходячи у відчаї розради й розуміння чи допомоги громади.

Не може зарадити самотності матері навіть присутній син (новела «Святий вечір»). У нього свої клопоти, власна сім'я, малі голодні діти. А хвора мати замерзає на печі у холодній хаті, він приніс їй хліба й чисту сорочку, щоб відзначити святе Різдво. Не може син нічим зарадити, мати з печі не здужає злізти, не дозволяють хворі ноги – вона жебракувала після смерті чоловіка, щоб прогодувати дитину. Тепер, хильнувши принесеної сином горілки, згадує свою вдовину жебрацьку долю і колядує на самоті, лиш груша під вікном їй товаришує. Щоправда, сусіди приносять різні страви, просять помолитися за рідних, але мати живе більше своїми спогадами, ніби сповідається чоловікові, згадуючи своє самотнє життя. У відчаї й розпучі самотня мати б'ється головою об стіну – їй здається, що так вона зігріє свої старі холодні кістки.

Страждають від самотності й покинутості не тільки селяни, а й пани. У новелі «Портрет» Стефаник зобразив старого батька, який на самоті згадує рідну дочку, що далеко від нього, «одна-однісінька». Залишилося з ним тільки її фортепіано, на якому вона обіцяла грати так, наче «зі львом бавитися, і люди будуть умирати зі страху» [Стефаник 1949: 54]. Немічний батько, згадуючи ці слова, шкодує, що мало уваги приділяв дочці і мріє про зустріч: «Отак казала, а я, Україна, нарід, Мікльошич... Пещена була... Та й далеко... Коби хоть на мінутку побачити...» [Стефаник 1949: 55].

Самотній у своєму світі глухий дід Гриць, який тужить за людським словом, бо доживає віку в забутті й покинутості. Він осліп і оглух від тяжкої роботи, а на старості років ніхто з ним не спілкується, хіба його стара дружина, і дід живе спогадами про молоді роки, про дітей та онуків: «Мині з жбилю за люцким словом не раз хотілося дати себе замурувати. Гірко воно, як живе ще тіло обростає коров та стає стовпом» [Стефаник 1949: 216]. Гірко Грицеві зізнаватися, що всі його труди пішли на марне, не справдилися його надії на успіхи дітей та онуків, занастали вони Україну і свою долю, тому й помирає він з почуттям відчаю, бо знає, що всі його заповітні мрії про вільну Україну не здійснилися, і не впевнений, що діти й онуки будуть за неї боротися.

Пам'яті Івана Франка присвятив Стефаник новелу «Марія». Самотня тепер передчасно постаріла мати згадує, як виростила своїх синів, від раннього дитинства аж до моменту, коли проводжала їх на війну як січовиків: «Чула, що лишилася сама на світі, глянула на небо й зрозуміла, що під тою покришкою сидить сама і що ніколи вже не вернуться до неї її сини, бо цілий світ здурів: люди і худоба» [Стефаник 1949: 194]. Не повернулися сини-січовики, не повернувся зі Сибіру найменший, якого туди погнали більшовики, а осиротіла мати радіє козакам, віддає одному з них сорочку сина, слухає їх тужливу пісню, яка нагадує їй про синів. Це її єдина радість в самотньому житті.

Не може забути загиблих синів старий Максим – селянин заможний, власник і поля, і молодих дужих коней. У полі за роботою він лютує, кричить, розмовляє з кіньми так голосно, щочують люди з сусідніх нив. Самотній удівець, добрий господар, що послав убій за Україну двох синів, нарікає на долю: «Образи на стінах почорніли, а світі дивляться на пусту хату, як голодні пси. Стара ціле життя обтикала їх барвінком та васильком та голуби перед ними золотила, аби ласкаві були, аби хата ясна була, аби діти росли. Та хоч їх багато, а всі вони до нічого, світці. Синів нема, стару заборпав в землю, а ви, боги, мусите вібачити за барвінок – було ліпше дбати... Ану, звідчолій, поки нам бог назначив, берімося, брїи, до цієї землі» [Стефаник 1949: 203]. У розпачі Максим не приймає жодної опіки, співчуття від сусідів, він гордо несе свою самотність і відчай, ремствує хіба на Бога, який послав йому таке жорстоке випробування. Дратує його навіть спів жайворонка: «Мой, мовчи, не гавкай над мойов головах; кому вивси співати? Оцему обдертому та обгризеному дідови? Лети собі гет до неба, скажи своєму богови, що най не посилає мені дурну птаху з співом, бо як він такий потнний, най мені пішле моїх синів. Бо із-за єго волі я лишився сам на всій землі. Най твій бог співанками мене не гулит, забирайся!» [Стефаник 1949: 205].

Овдовілий і осиротілий батько сердиться на цілий світ, на бога, людей, сонце, землю, пташок, коней – йому осоружне все навколо. Живе він спогадами про минуле, коли сини були дітьми, парубками, коли життя вирувало в його хаті. Він радий би прийняти покритку з дитинкою свого сина, приголубити кохану дівчину, бо бачить у них сліди своїх дітей, яких утратив назавжди: «Ех, сини мої, сини мої, де ваші голови покладені? Не землю всю, але душу би-м продав, аби-м кровавими ногами зайшов до вашого гробу. Господи, брешут золоті книги по церквах, що ти мав сина, брешут, що-с мав! Ти свого воскресив, кажут. А я тобі не кажу: воскреси їх: я тобі кажу: покажи гроби, най я ляжу коло них. Ти видиш цілий світ, але над моїми гробами ти отемнів...» [Стефаник 1949: 206]. Так у самотині, у розмовах з кіньми, з нивою, з жайворонком і з Богом, у спогадах про синів

і щасливі миті життя проминули ще один день старого Максима, під вечір він втомлений цілком замовк, але люди жахалися його – навіть не віталися, повертаючись зі своїх нив, боялися його й діти, які пасли овець. Їх жахав його гучний крик і прокльони: «Замазаний грязюкою, обдертий, кривий, він неначе западався в землю» [Стефаник 1949: 207].

Отже, в новелах Стефаника прочитуємо екзистенційні проблеми, які найбільше хвилювали його сучасника: самотність, закиненість, відстороненість, страх, відчай, провина, вибір, турбота, смерть. Усі вони виявляють негативістську природу людського існування. Людська екзистенція постає як носій провини, страху, відчаю, самотності, а суть людського існування полягає в тому, щоб навчитися такі стани глибоко переживати, усвідомлювати й долати. Зрозуміло, що людина не може існувати, не присвячуючи чомусь своє життя, тобто, не маючи мети. Для людини важливо знайти мету, заради якої варто жити і заради якої вона готова померти, бо в екзистенціалізмі людина передусім тлумачиться як істота, яка приносить своє життя в жертву своєму призначенню. Герої новел Василя Стефаника тлумачать мету свого життя по-різному, але їх об'єднує розуміння нікчемності зусиль самотньої людини у байдужому світі – зусиль змінити своє життя.

Список використаної літератури

- Ільницький, М. (1995) *Від «Молодої Музи» до «Празької школи»*. Львів, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 318 с.
- Коцюбинська, М. (1992) *«Безлично голі образки» і біле світло абсолюту*, в: *Слово і час*, № 5, сс. 54–59.
- Стефаник, В. (1949) *Повне зібрання творів, у 3-х томах. Новели*. Київ, Видво АН УРСР, т. 1, 374 с.

Роман Галушко

ОДИНОЧЕСТВО И ОТЧАЯНИЕ ЧЕЛОВЕКА В НОВЕЛЛАХ ВАСИЛИЯ СТЕФАНИКА

Рассматриваются проблемы одиночества и отчаяния в новеллах Василия Стефаника. Мастер выделяет два вида одиночества: одиночество как отчаяние человека, обреченного на выбор в равнодушном мире, и одиночество престарелых родителей, брошенных детьми живыми, или погибшими. Страдания одиноких людей, их отчаяние и отчаяние заставляют задуматься над назначением человека, над выбором его существования и в современном мире.

Ключевые слова: Стефаник, экзистенциальные проблемы, выбор, одиночество, отчаяние, безразличие.

Roman Galuyko

**LONELINESS AND DESPAIR OF A PERSON IN
VASYL STEFANYK'S NOVELS**

Vasyl Stefanyk entered into Ukrainian literature XIX – XX century as a master of the short story, where he emotionally passionately violates the existential problems of an individual person, lost in a world indifferent to him, of which he is forced to make certain decisions and take responsibility for his choices. The artist's special attention is drawn to the loneliness of man, which often causes him despair and confusion. In particular, this is reflected in Stefanyk's short stories on the lives of rural workers.

The writer knew well the Ukrainian village, the problems of the peasants. There was already a gradual departure of the rural community from the collective responsibility for the fate of each of its members, which deepened the alienation, created a sense of abandonment, in his time. For example, the village and the community are calmly watching the decline of Anton's farm – the hero of Stefanyk's short story «Blue Book». In this short story, the cry of the soul of a once wealthy owner, who was unlucky, who in despair drinks the whole farm. In his drunken bravado there is sadness, rage and hopelessness, deep despair – Anton feels that everyone is indifferent to his grief, there is no compassion in his home community.

Such loneliness, alienation and despair of man, indifference of others permeate the pages and short stories «Paliy». Its protagonist, old Fedor, worked all his life for the rich Andriy Kurochka, lost his strength and health on his farm, and is now forced to beg from strangers. The thought of this hurts Fedor's aching soul, he goes mad with loneliness, deeply offends his human indifference. In despair, deeply offended, lonely in his grief, Fedor sets fire to the hen's barn, taking revenge on him for his mutilated life. The lyrical hero of V. Stefanyk's short story «My Word» chooses a different way of reacting to unfavorable life circumstances from the previous character. It is the confession of a lonely, abandoned man in a world indifferent to the fate of everyone. Detached from his native land, the hero of the novel doesn't find peace and joy in the new world. His longing comrades, who agreed with this new world, don't understand him. So, abandoned by them, he builds himself a world of his own imagination, in which he is comfortable and where he truly lives, hoping to find happiness. Accordingly, the author of the short story convinces that everyone is lonely and doomed to fight for their happiness, and therefore responsible for their choices. Very often Vasyl Stefanyk addresses the topic of lonely old age, when adult children become busy with their worries and do not need their parents, as, for example, in the short story «Angel», where old

Tymchykha, feeling unnecessary for children, prepares for death as a salvation from loneliness. The writer raises a similar theme of loneliness of old parents with living children in such short stories as, in particular, «Sama samisinka», which depicts a gruesome picture of the death of a helpless mother left to fend for her children who went to work.

The other side of lonely old age depicts the image of old Maxim, who can't forget his dead sons. A lone widower who sent two sons to fight for Ukraine, he complains about his fate, rages in the field at work, shouts at the horses. At the same time, in despair, Maxim doesn't accept any sympathy from neighbors, proudly carries his loneliness and despair, lamenting the whole world. He is disgusted by everything around him, he lives only by memories of the past, when his sons and wife were alive, when life was raging in his house.

Thus, as we can see, many of Vasyl Stefanyk's short stories are imbued with existential problems of man concerning the negative nature of human existence. Among them the loneliness and despair of the person in difficult life situations are especially penetratingly considered by the writer.

Keywords: *Stefanyk, existential problems, choice, loneliness, despair, indifference.*

References

- Ilynskiy, M. (1995) *Vid «Molodoyi Muzy» do «Prazhkoyi shkoly»* [From “Young Muse” to “Prague School”]. Lviv, Instytu ukrayinoznavstva im. I. Krypyakevycha NAN Ukrayiny, 318 p.
- Kotsyubynska, M. (1992) «*Bezlychno holi obrazky» i bile svitlo absolyutu* [“Impersonally naked samples” and the white light of the absolute], in: Slovo i chas, № 5, pp. 54–59.
- Stefanyk, V. (1949) *Povne zibrannya tvoriv, u 3-kh tt. Novely* [Complete collection of works, in 3 volumes. Novels], Kyiv, Vyd-vo AN URSR, t. 1, 374 p.

Стаття надійшла до редакції 3.03.2021

Стаття прийнята 10.04.2021